

NURETTİN TOPÇU'DA İKTİSADİ İNSAN
TASAVVURU

Muhammed Beşir Çalışkan

iktisat yayınları

İktisat Yayınları - 81
İktisat Düşüncesi – 16

Muhammed Beşir Çalışkan, Nurettin Topçu'da İktisadi İnsan Tasavvuru

Yayına Hazırlayan: Mehmet İlkey Çiftci
Musahhih: Ebru Ünver

Tasarım: Seyfullah Bayram

Baskı: Sarıyıldız Ofset – Sertifika No.: 23593
İvedik Ağaç İşleri San. Sit.
1354. Cad. 1358. Sok. No.: 31 Ostim / Ankara
1. Baskı: İstanbul, 2021
ISBN: 978-625-7015-70-7 | EISBN: 978-625-7015-71-4

© İktisat Yayınları, 2021
Bütün yayın hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar
dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

İktisat Yayınları
Aziz Mahmut Hüdayi Mh., Türbekapı Sk. No:13, 34672 Üsküdar/İstanbul
Tel: +90 (216) 532 63 70
www.iktisatyayinlari.com

İktisat Yayınları Nobel Akademik Yayıncılık ve
İslam İktisadi Araştırma Merkezinin ortak markasıdır.

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

Çalışkan, Muhammed Beşir
Nurettin Topçu'da İktisadi İnsan Tasavvuru
1. Baskı, x + 138 s., 13.5 x 21 cm
Kaynakça ve izin var.

ISBN: 978-625-7015-70-7 | EISBN: 978-625-7015-71-4
1. Homo Economicus 2. Homo İslamicus 3. Nurettin Topçu

NURETTİN TOPÇU'DA İKTİSADİ İNSAN TASAVVURU

Muhammed Beşir Çalışkan

İktisat Düşüncesi Dizisi

Bu dizide, iktisadi düşünce ile ilgili tarihsel ve güncel eserlere yer verilmektedir. Dizide iktisat düşüncesinin geniş ilgi alanında dinler, medeniyetler, isimler, ekoller, kuramlar ile ilgili detaylı incelemeler ve karşılaştırmalı çalışmalara yer verilecektir.

Dizide Yayınlanan Diğer Kitaplar

Zafar Iqbal, *Adalet: İslami ve Batılı Perspektifler*

S.M. Hasanuzzaman, *İslam İktisadının Fıkhi İlkeleri*

Hamdi Çilingir, *Vakıfta Amaç: Hanefi Vakıf Hukuku Çerçevesinde Bir İnceleme*

Syed Haider Nawab Naqvi, *İslam Ekonomi ve Toplum*

M. Umer Chapra, *İktisadın Geleceği: İslami Bir Bakış*

M. Akram Khan, *İslam İktisadının Sıkıntıları: Güncel Durum ve Geleceğin Bir Analizi*

Fatih Savaşan, Fatih Yardımcıoğlu, Süleyman Kaya, Şakir Görmüş, *İslam İktisadı Üzerine Söyleşiler*

Syed Haider Nawab Naqvi, *Ahlaklı Olmak ve İnsanın Esenliği Üzerine Görüşler: İslam İktisadına Bir Katkı*

Monzer Kahf, *İslam İktisadının Temelleri: Kurumlar ve Kuramlar*

Rauf Azhar, *İslam İktisadının Ekonomisi*

Seif I. Tag el-Din, *Ekonominin Temelleri: Ahlakı Bir Yaklaşım*

Faruk Taşçı, *Sabahattin Zaim ile İktisat Toplum ve Siyaset*

Faruk Taşçı, *İnsan Toplum ve İktisat: Sabahattin Zaim Düşüncesinin Ana Hatları*

Seif I. Tag el-Din, Mohammad Nejatullah Siddiqi, Mohammad Umer Chapra vd., *Uluslararası İktisadi Kriz: İslami Perspektiften Bir Değerlendirme*

Muhammed Beşir Çalışkan

1994 yılında Üsküdar'da doğdu. 2012 yılında Karabük Fen Lisesi'nden, 2017 yılında ise Boğaziçi Üniversitesi İşletme bölümünden mezun oldu. İstanbul Eğitim ve Araştırma Vakfı'nda Arapça, İslami ilimler ve sosyal bilimlere dair dersler aldı. Dil eğitimi için İngiltere ve Ürdün'de bulundu. 2017 yılında İstanbul Üniversitesi'nde başladığı İslam Ekonomisi ve Finans yüksek lisansını Sakarya Üniversitesi'nde tamamladı. Doktora eğitimine aynı bölümde devam etmektedir. Ayrıca Sakarya Üniversitesi İSEFAM'da araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır.

İçindekiler

Önsöz	ix
Giriş	1
1. Homo Economicus ve Homo İslamicus'a Genel Bir Bakış	5
2. Nurettin Topçu'da İktisadi İnsan Tasavvuru	35
3. İsyah Ahlâkından İslam İnsanına	79
Sonuç ve Değerlendirme	119
Kaynakça	127
Dizin	133

Önsöz

İslam ekonomisi alanında yüksek lisans yaptığımı ve Nurettin Topçu çalıştığımı söylediğim çoğu kişi buna anlam verememişti. Kendisinin yaşadığı dönemde bu alana dair çalışmalar dünyada henüz yeşermekteydi. Dolayısıyla böyle bir inceleme çok gerçekçi olmayabilirdi. Fakat bu türden ön yargıları taşımayıp Topçu'nun eserleri ile uğraştığım için Rabbime şükrediyorum. Dünyaya bakışı ve duruşu aradığım türden bir örneklik teşkil ediyordu. Sahip olduğu varlık ve bilgi anlayışı, içinden çıkamadığım problemlerin çözümünü sunmaktaydı. Bu eserde gayret ettiğim şey ise bir kavram etrafında bu çözümün bir parçasını istidadım ölçüsünde ortaya koyabilmektir. Tevfik Allah'tandır.

Yüksek lisans tezimden hazırlanan bu eserin gerek fikir aşamasında gerek yazımında her türlü yardımı gösteren saygıdeğer hocam Doç. Dr. Kenan Göçer'e öncelikli teşekkürü bir borç bilirim. Verimli bir atmosferde akademik çalışmalarımı sürdürme imkânı sunan değerli hocalarım Prof. Dr. Mustafa Çalışır, Doç. Dr. Süleyman Kaya ve SAÜ İSEFAM'daki çalışma arkadaşlarıma ayrı ayrı teşekkür ederim. Yanlarında bulunduğumda günlük hayatın stresini attığım ve güzel vakitler geçirdiğim sevgili dostlarıma minnettarım. İlimle meşgul olmam için beni daima

teşvik eden, rahat bir hayat sürmem için şehir değiştirmeyi göze alan muhterem valideme ve sevgili aile fertlerime en içten şükranlarımı sunarım. Son olarak yazım sürecinin en zor zamanlarında gösterdiği sabır ve desteklerinden ötürü kıymetli eşime teşekkür ederim.

Muhammed Beşir ÇALIŞKAN

Şubat 2021 / Sakarya

Giriş

Homo economicus kavramı ekonomi biliminin temel kavramlarından biridir. Her ne kadar disiplin içerisinde tartışmalara neden olmuş olsa bile kavramın öngördüğü varsayımlar terk edilmemiştir. *Homo economicus*u ortaya çıkaran bu varsayımlar ise sırası ile *foyda maksimizasyonu* doğrultusunda hareket etme, *rasyonel olma* ve *metodolojik bireyciliktir*. Her bir madde ayrı ayrı eleştirilmekte fakat kabuller değişmemektedir. Ana akım ekonomiye alternatif olma iddiasını taşıyan İslam ekonomisi çalışmaları da insan kavramını ele almaktadır. Fakat temel varsayımlarda önemli ölçüde bir değişiklik gözükmemektedir. Dolayısıyla yapılması gereken, İslam ekonomisinin alternatif olma iddiasını güçlendirecek çalışmalara yer vermektir. Ana akım ekonominin karşısında bir söz söylemek için ise insan anlayışlarının farklı olması gerekmektedir. Aynı kabuller ile farklı sonuçlara ulaşmak ancak alanın çizdiği sınırlar içerisinde mümkün gözükmemektedir. Dolayısıyla ana akıma bir eklemleme söz konusu olacaktır. İslam ekonomisinin bu tür tehlikelerden korunması amacıyla temel varsayımlarını özgün bir şekilde geliştirmesi gerekmektedir. Bu amaç doğrultusunda ülkemizin önemli düşünürlerinden Nurettin Topçu'nun *insan anlayışı* ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır.

Türkiye’de muhafazakârlar ve İslamcılar özelinde Batı’ya karşı bir savunma pozisyonu geliştirildiği görülmektedir. Batı’nın özü itibarı ile temsil ettiği ise modernitenin getirdiği şeylerdir. Yaklaşık üç yüzyıldır yaşanan dönüşümler eleştiriye tabi tutulmaktadır. Fakat bu eleştirilerin ortak noktası, kültürel düzlemi aşamamasıdır. Kapitalizm karşıtı eleştiriler de aynı durumdadır. Meseleyle gerçek manası ile yüzleşmek, *ontolojik*, *epistemolojik* ve *pratik* yönlerini ortaya koymak için uğraşmamaktadır. Bu bir konfor alanı sorunu olabileceği gibi meselenin özünün anlaşılamamasından da kaynaklanabilmektedir. Ana akım ekonominin karşısına İslam ekonomisi denilen bir şey ile çıkmak ise bu savunma pozisyonlarının bir tahkimi gibi görünmektedir. Özellikle ülkemizdeki İslamcı ve muhafazakâr çevrelerin konu ile ilgili bütüncül bir yaklaşımı veya esasa dair eleştirisi bulunmamaktadır. Müslümanlar fabrika açtığında veya servet elde ettiğinde, kapitalizm kaynaklı sorunların ve zulümlerin çözüleceği düşüncesinin bilinçaltında yatan bir çözüm önerisi olduğunu iddia etmek mümkün gözükmemektedir. Fakat Topçu, dönemindeki muhafazakâr ve İslamcılardan ayrılarak antikapitalist duruşunu kültürel düzlemde çıkarıp, ekonomi politik seviyeye çekmiştir. Çalışmanın önemi de buradan kaynaklanmaktadır. Ana akımın temel bir kavramı ele alınıp tüm boyutları ile ortaya çıkarılmaya ve alternatifi ikame edilmeye çalışılmıştır.

Nurettin Topçu akademik anlamda doçent unvanına sahip olmuş olsa da yazılarını genellikle deneme şeklinde kaleme almıştır. Ayrıca kendisinin ihtisasını yaptığı alan ekonomi değildir. Dolayısıyla tam manası ile ekonomik analizler yapmanın önünde bir sınırlılık oluşturmaktadır. Fakat bu durum metinler üzerinde düşünmeye engel olmamaktadır. Çünkü kendisi, akademik çalışmalarını ahlâk alanında yapmış olmasından ötürü ekonomi politik ile ahlâkı iyi bir şekilde harmanlamaktadır.

Çalışmanın temelini Nurettin Topçu'nun Dergâh Yayınları tarafından basılmış eserleri oluşturmaktadır. Bu eserler belirlenen kavram doğrultusunda incelenmiş ve tahlil edilmiştir. Kavramın doğrudan geçtiği yerlerin tespitinin ardından, bileşenleri ile ilgili Topçu'nun görüşleri ortaya konmuştur. Sonrasında ise Topçu'nun düşünce dünyasını oluşturan temel kavramlar üzerinden insan anlayışı betimlenmeye çalışılmıştır. Entelektüel tarih yöntemi gereği (Whatmore, 2017) Nurettin Topçu'nun fikirlerinin oluşmasını sağlayan insanlar ve düşüncesinin önemli kavramları incelenmiştir. *Homo economicus* ve *homo islamicus* kavramlarının ne ifade ettiğine, nasıl kullanıldığına ve etrafında dönen tartışmalara yer verilmiştir.

Kitap üç ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde konunun genel hatlarını belirlemesi için tartışılacak kavramlar olan *homo economicus* ve *homo islamicus*un kendi disiplinleri içerisinde nasıl ele alındığı ortaya konmuştur. Tarihsel süreçler, kavramların yaşadığı dönüşümler, benzerlikler ve farklılıklar incelenmiştir. İkinci bölümde ise Nurettin Topçu'nun eserlerinde *homo economicus* kavramına yapılan doğrudan atıflar ortaya çıkarılmış ve tahlil edilmiştir. Tespit edilebildiği kadarı ile Topçu'nun kitaplarında 8 yerde *homo economicus* kavramına doğrudan atıf yapılmıştır. Bununla birlikte *homo economicus*u oluşturan kavramlar da *faydacı anlayış*, *rasyonalite* ve *metodolojik bireycilik* alt başlıklarında incelenmiştir. Üçüncü bölümde, Topçu'nun düşüncesini ortaya çıkaran *hareket*, *irade* ve *isyan* kavramları incelenerek İslam insanının nasıl olması gerektiğine yönelik tespitler dile getirilmiştir.